

Sunne
kommun

Riktlinjer

Krisplan lärande och utbildning

SUNNE | VÄRMLAND

Dokumenttyp	Plan
Beslutad av	Skolchef 2023-03-29
Reviderad av	
Dokumentansvarig	Skolchef

Innehåll

1. INLEDNING	5
1.1 BAKGRUND OCH SYFTE.....	5
2. DEFINITIONER OCH CENTRALA BEGREPP	5
3. RIKTLINJER	6
3.1 Förebyggande åtgärder	6
3.1.1 Särskilda förebyggande åtgärder vid resa	6
3.2 Riktlinjer till personal i kris.....	6
3.3 Vårdnadshavare och anhöriga	7
4. Handlingsmanual vid akut läge	7
4.1 Beredskapsgrupper med telefonlista	7
4.1.1 Sammankallande POSOM.....	7
4.2 Krisgruppens arbetsuppgifter	7
4.3 Utrymning	8
4.4 Hot och våldssituation	8
4.4.1 Det akuta hotet våldet pågår utanför byggnaden	9
4.4.2 Det akuta hotet våldet pågår inne i byggnaden	10
5. Åtgärdsplaner olika händelser	11
5.1 DÖDSFALL/SVÅR OLYCKA INOM ENHETEN	11
5.2 DÖDSFALL/SJUKDOM/OLYCKA UTANFÖR ENHETEN	11
5.3 OLYCKA I SAMBAND MED RESA.....	12
5.4 DÖDSFALL FÖRÄLDRAR/SYSKON/NÄRA ANHÖRIG	12
5.5 BARN FÖRSVINNAR	13
5.6 BARN BLIR INTE HÄMTAT	13
5.7 NÄR FÅR ETT BARN INTE LÄMNAS UT	14
5.8 HÄMNING AV BARN VID VÅRDNADSTVISTER	14
6. UTBILDNINGSMATERIAL KRISFÖRLOPP, FÖRBEREDELSE OCH UPPFÖLJNING	15
6.1 KRISENS FÖRLOPP	15
6.1.1 Chockfasen	15
6.1.2 Reaktionsfasen.....	15
6.1.3 Bearbetningsfasen	15
6.1.4 Nyorienteringsfasen.....	16
6.2 BARNS FÖRSTÅELSE OM DÖDEN I OLIKA ÅLDRAR.....	16

6.3 FÖRBEREDELSE	17
6.3.1 Förskolans/skolans förberedelser	17
6.4 PERSONAL SOM RESURS	17
6.5 HUR DU BERÄTTAR OM ETT DÖDSFALL	17
6.5.1 Samtal i barngrupp eller klassrum	18
6.6 UPPFÖLJNING	20
6.6.1 Under de närmast följande dagarna	20
6.6.2 Organisatoriska synpunkter	21
6.6.3 Markering i förskolan eller skolan	21
7. BILAGA LOKAL ENHETSINFORMATION	23
7.1 KRISGRUPP	23
7.2 FÖRBEREDA UPPGIFTER	23

1. INLEDNING

Skolan och Förskola berörs av olyckor och dödsfall. Barn, vårdnadshavare och personal kan allvarligt skadas eller avlida. Situationerna kan vara plötsliga och smärtsamma. Det här materialet innehåller två delar; Krisplan för Sunne kommuns skola och Förskola samt Handlingsmanual vid akut läge.

I bilagor ansvarar respektive enhet för att det uppdateras med aktuell information inför varje terminsstart.

Vid större olyckor och katastrofer kontaktas kommunens krisledningsgrupp.

1.1 BAKGRUND OCH SYFTE

Att möta människor som drabbats av olyckor och kriser hör inte till de vardagliga arbetsuppgifterna. Därför är det angeläget att ha en beredskap för att möta människor som blivit drabbade. Vid dessa situationer krävs en förberedd och utvecklad organisation, som har kunskap att hantera olyckor och krissituationer. Kunskap, förebyggande insatser samt en utvecklad organisation ökar möjligheterna för att på en arbetsplats kunna möta katastrofsituationer och människor i kris. Syftet med krisplanen är att varje enhet ska ha beredskap och veta hur de ska agera vid olyckor och kriser. Vad ska ni göra? Vem gör vad och när? Hur ska uppgifterna utföras?

2. DEFINITIONER OCH CENTRALA BEGREPP

Rektorsexpedition	På skolan där rektor arbetar.
Jourrum	Rum med telefon som upprättas i anslutning till olycksplatsen eller arbetsplatsen i syfte att ta hand om barn och vuxna som behöver stöd i ett akut skede eller i den uppföljande krisbearbetningen.
Informationscentral	Vid en olycka eller krissituation ordnas denna arbetsplats där information kan tas emot och spridas. Förslagsvis i anslutning till rektorsexpedition eller berörd enhet.
Krisgrupp	I varje område utses lämplig personal med kunskap att arbeta med människor i kris. Krisgruppens medlemmar finns bland annat på informationscentralen och i jourrum.
Resursgrupp	Personer inom Förskola och skola med fördjupade kunskaper om kriser, katastrofer och sorgereaktioner, som kan kallas för att ingå i krisgruppen.
Katastrofsituation	Händelse som gör att skolan/Förskolan inte längre klarar av att bedriva sin verksamhet.

Krissituation   En händelse som för den enskilde eller för en verksamhet medför att man inte kan möta eller bemästra en situation utifrån normala erfarenheter, organisation och resurser.

3. RIKTLINJER

3.1 Förebyggande åtgärder

- Enhetens administratör av Schoolsoft ska i början av varje termin uppmana vårdnadshavare att uppdatera sina kontaktuppgifter.
- Varje skola ansvarar för att det finns en aktuell förteckning över samtliga "Närmast anhörig" till all personal med kontaktuppgifter
- Förteckning över barn och elever ska alltid vara aktuell.
- Varje skola/förskola skall utse en krisgrupp, ett jourrum, samla nödvändig information och utrustning där som behövs för att krisgruppen skall utföra sitt uppdrag.
- I Bilaga "Enhetens information" skall fyllas i och finnas Krispärmen.

3.1.1 Särskilda förebyggande åtgärder vid resa

- Vid resa ska lista på aktuella medföljande resenärer vara komplett innan reseavgång.
- Listan ska förutom närvarande elever/barn även omfatta vårdnadshavare och personals namn.
- Färdväg och övernattningsställen ska finnas nedskrivna, adress och telefonnummer ska anges.

3.2 Riktlinjer till personal i kris

1. Ta hand om din ordinarie elevgrupp/barngrupp. Följ ordinarie schema och avvakta information.
2. Övrig personal tar hand om elever/barn som ej har ordinarie schema. Inga elever/barn ska "flyta" omkring.
3. All tillgänglig personal ställer upp för att hjälpa till med elever/barn, som behöver stöd av olika slag, t ex att kontakta vårdnadshavare.
4. Varje enhet planerar var telefon finns.
5. Rektor kallar till samlingar gruppvis för utbyte av relevant information.
6. Håll dig väl informerad.

7. Överlåt åt krisgruppen att lämna ut information.

3.3 Vårdnadshavare och anhöriga

1. Håller sig informerade via kommunens informationskanaler så som hemsida (www.sunne.se), Facebook, Schoolsoft och lokalpress.
2. Eventuell samlingsplats på skolan anvisas av personal.
3. Undvik ryktesspridning, kontakta kommunen för information.

4. Handlingsmanual vid akut läge

4.1 Beredskapsgrupper med telefonlista

Skolchef	0565-16045	070-2139134
Bitr skolchef	0565-16047	070-1030232
Rektor, Fryxellska	0565-15603	072-2040542
Rektor, Solbacka	0565-16076	072-2036446
Rektor, Sundsvik	0565-15701	070-6417917
Rektor, Centrala förskoleområdet	0565-16415	070-3860740
Rektor, Västra förskoleområdet	0565-15788	070-3860990
Rektor, Östra förskoleområdet	0565-16060	073-0703260
Rektor, SG/Södra Viken	0565-15550	076-1284552
Rektor, SG/Broby	0565-15702	070-1913586
Verksamhetsansvarig, Broby Grafiska	0565-16049	073-2701940

4.1.1 Samverkande POSOM

Säkerhetssamordnare	0565-16360	070-2401482
IFO-chef	0565-16264	
Kyrkoherde	0565-688561	073-3661365

4.2 Krisgruppens arbetsuppgifter

Håll kontinuerlig kontakt med skolchef genom hela förloppet.

Uppgift	Ansvarig
Sammankalla krisgruppen samt fördela arbetsuppgifter och utse ansvariga	Rektor
Upprättar informationscentral för hänvisning av ankommande telefonsamtal och besök	Rektor
Upprätta/ställa i ordning jourrum med telefon	Rektor, eller av rektor utsedd
Informera personal och barn	Rektor
Kontakta räddningstjänst och sjukhus fortlöpande	Rektor
Kontakter med press och övriga utåt	Rektor, eller av rektor utsedd
Utvärdering av insatserna görs	Rektor
Ordna med filter och dryck	Fördela i krisgruppen
Se till att ingen som uppvisar chocktillstånd släpps hem ensam	Fördela i krisgruppen
Ordna så att elever/barn kan kontakta vårdnadshavarna	Fördela i krisgruppen
Ta hand om elever/barn tillsammans med övrig personal	Fördela i krisgruppen
Utse stödperson till rektor	Fördela i krisgruppen
Ta hand om elever/barn/vuxna i jourrum, ev. kontakta sjukvården	Fördela i krisgruppen
Kontakta hemmet/arbetsplatsen. Kontrollera först om polis/sjukhus gör detta	Fördela i krisgruppen
Utvärdera omedelbara effekter, behov av stöd hos elever/barn/vuxna, behov av hjälp utifrån	Fördela i krisgruppen
Kontinuerligt dokumentera skeendet	Fördela i krisgruppen
Upprätta plan för dagen och de närmaste dagarna	Fördela i krisgruppen
Bemanna jourrum några dagar för barns/elevs/vuxnas behov av stöd	Fördela i krisgruppen
Ansvara för uppföljning av vidtagna åtgärder inom en vecka	Fördela i krisgruppen
Bärbar telefon/mobiltelefon skall finnas	Fördela i krisgruppen
Krisgruppens medlemmar förses med namnskyltar, som ska finnas klara	Fördela i krisgruppen
Skyltning till samlingsplats/jourrum	Fördela i krisgruppen

4.3 Utrymning

Enligt lag krävs att varje enhet har en brandskyddsorganisation.

Utrymning kan krävas av flera olika skäl. Ex brand, vattenläcka, utsläpp farligt ämne, hot mm

Om larmet går ska personer som befinner sig i byggnaden gå till anvisad uppsamlingsplats och följa enhetens föreskrifter och rekommendationer.

4.4 Hot och våldssituation

Varje uppkommen situation är unik och behöver bedömas i varje enskilt fall. Gör en uppskattning av den uppkomna situationen och bedöm om du själv om möjligt kan bryta den eller om någon hjälp/annan person finns i närheten som kan tillkallas.

Om du bedömer att det är möjligt att bryta situationen tänk på:

- Var lugn. Iaktta försiktighet för att undvika att en situation blir mer hotfull.
- Bryt den akuta situationen utan att utsätta dig själv för fara.
- Påkalla hjälp om möjligt.
- Försök vara lugn och lyssna aktivt.
- Ta den aggressive på allvar.
- Avstå från att själv hota eller komma med verbala motargument.
- Försök hålla samtalet på en saklig nivå.
- Undsätt nödställd drabbad person.
- Informera beredskapsgruppen
- Larma polisen om det bedöms som nödvändigt

4.4.1 Det akuta hotet våldet pågår utanför byggnaden

Hotet/våldet riktas direkt eller indirekt mot verksamheten men finns/pågår utanför byggnaden. Varje uppkommen situation är unik och behöver bedömas i varje enskilt fall. Nedanstående är exempel på ledord som kan hjälpa dig:

- Drabbad person stannar kvar inomhus och de som vistas på gården förflyttas omedelbart in i byggnaden eller lämnar närområdet.
- Kontakta vaktmästare/expedition, eller om sådan saknas på enheten, ansvarig person för låsning, för att låsa dörrar som leder in till byggnaden (utestängning).
- Larma polisen, 112.
- Bedöm situationen utifrån enhetens kartläggning av lokaler, utrymningsvägar, larm- och låssystem etc.
- Vistas inte vid fönster.
- Dra ner persienner etc.
- Förflytta elever/barn mellan utrymmen under kontrollerade former.

Bedöm om det är möjligt att fortsätta undervisningen som vanligt.

4.4.2 Det akuta hotet våldet pågår inne i byggnaden

Hotet/våldet riktas finns/pågår inne i byggnaden. Varje uppkommen situation är unik och behöver bedömas i varje enskilt fall. Nedanstående är exempel på ledord som kan hjälpa dig

- Berörda personer stannar kvar i rummen etc. och låser in sig (inrymning).
- De som befinner sig utanför byggnaden ska inte gå in utan omedelbart lämna området.
- Lås upp alla dörrar som leder in till byggnaden.
- Larma polisen, 112.
- Bedöm situationen utifrån verksamhetens kartläggning av lokaler, utrymningsvägar, larm- och låssystem etc.
- Om möjligt förflytta berörda personer snabbt och under tystnad till säkrare plats.
- Stäng/lås och blockera dörrar till rummet du befinner dig i.
- Förhindra insyn eller placera dig utom synhåll.
- Släck lampor.
- Slå av mobilens ljud.
- Var tyst.

När polisen kommer håll ingenting i dina händer och ha dina händer synliga.

5. Åtgärdsplaner olika händelser

5.1 DÖDSFALL/SVÅR OLYCKA INOM ENHETEN

Åtgärd	Vem	När	Hur
Rädda/larma/släck!	Personal på plats	Omgående	Akut livsuppehållande sjukvård Ring 112
Meddela rektor	Personal på plats	Omgående	Telefonkedja Teams
Krisgruppen samlas i enhetens jourrum	Rektor sammankallar	Omgående	Fördela arbetsuppgifter inom krisgruppen
Ta hand om chockade personer	Krisgrupp	Omgående	Släpp inte hem chockade personer ensamma
Meddela växel	Krisgrupp	Snarast	
Kontakta hemmet	Rektor Vid dödsfall polis/präst	Snarast	I samråd med polis/sjukhus
Information till all personal	Rektor	Snarast	
Ta emot frågor från anhöriga	Rektor	Löpande	
Ta emot frågor från pressen vid behov	Rektor	Avtala tider	Samla presskontakter
Samla gruppen som berörts av händelsen	Krisgrupp	Dagen efter händelsen	
Flaggning på halvstång vid dödsfall	Vaktmästare	Snarast dödsfall är officiellt	Även i samband med begravning
Stöd till elever/barn och anhöriga.	Elevhälsan	Några dagar efter	Organiseras av elevhälsan
Ceremoni	Präst	Några dagar efter	I samråd med kyrkan
Anmälan till arbetsmiljöverket	Rektor	Några dagar efter	Via hemsida www.av.se
Uppföljning	Krisgrupp	Efter någon/några veckor	Utvärdera åtgärder

5.2 DÖDSFALL/SJUKDOM/OLYCKA UTANFÖR ENHETEN

Åtgärd	Vem	När	Hur
Meddela rektor	Personal på plats	Omgående	Telefonkedja och/eller Teams Meddela kontaktperson på plats
Krisgruppen samlas i enhetens jourrum	Rektor sammankallar	Omgående	Fördela arbetsuppgifter inom krisgruppen
Informera gruppen/klassen som berörts av händelsen	Mentor/Ansvarig Förskole- lärare	Snarast	Fakta – känslor- tyst minut

Information till all personal	Rektor	Snarast	
Flaggning på halvstång vid dödsfall	Vaktmästare	Snarast dödsfall är officiellt	Även i samband med begravning
Uppföljning med elever/barn	Mentor/Ansvarig Förskolelärare	Löpande	Håll kontakt. Var uppmärksam på stämningen. Tala om att krisgrupp och elevhälsa finns till förfogande
Ceremoni	Rektor och präst	I samband med begravning	I samråd med kyrkan, klassen och familjen.
Uppföljning	Krisgrupp	Efter någon/några veckor	Utvärdera åtgärder

5.3 OLYCKA I SAMBAND MED RESA

Åtgärd	Vem	När	Hur
Meddela rektor	Personal på plats	Omgående	Telefonkedja och/eller Teams Meddela kontaktperson på plats
Krisgruppen samlas i enhetens jourrum	Rektor sammankallar	Omgående	Fördela arbetsuppgifter inom krisgruppen
Ta hand om övriga från resan	Krisgrupp	Omgående	Släpp inte hem chockade personer ensamma
Information till all personal	Rektor	Snarast	
Meddela växel	Krisgrupp	Snarast	
Kontakta hemmet	Rektor. Vid dödsfall polis/präst	Snarast	I samråd med polis/sjukhus
Ta emot frågor från anhöriga	Rektor	Löpande	
Ta emot frågor från pressen vid behov	Rektor	Avtala tider	Samla presskontakter
Samla gruppen som berörts av händelsen	Krisgrupp	Dagen efter händelsen	
Flaggning på halvstång vid dödsfall	Vaktmästare	Snarast dödsfall är officiellt	Även i samband med begravning
Stöd till elever/barn och anhöriga.	Elevhälsan	Några dagar efter	Organiseras av elevhälsan
Ceremoni	Präst	Några dagar efter	I samråd med kyrkan
Anmälan till arbetsmiljöverket	Rektor	Några dagar efter	Via hemsida www.av.se
Uppföljning	Krisgrupp	Efter någon/några veckor	Utvärdera åtgärder

5.4 DÖDSFALL FÖRÄLDRAR/SYSKON/NÄRA ANHÖRIG

Åtgärd	Vem	När	Hur
I samråd med berörd familj vidtag tillämpliga åtgärder från punkt 5.2	Rektor	Snarast	Beslutas i samråd med familjen

5.5 BARN FÖRSVINNEN

Åtgärd	Vem	När	Hur
Observera tidpunkten och markera platsen för försvinnandet	Personal	Omedelbart	
Personalen organiserar sökningen. Leta noggrant igenom platsen. En av personalen tar hand övriga närvarande om de är minderåriga	Personal	Omedelbart	
Om barnet inte hittats snabbt – inom 10 minuter – ring vårdnadshavare och sedan kontaktar en av personalen polisen. Informera därefter rektor/skolledning.	Personal	Omedelbart	
Vårdnadshavare uppmanas att inte delta i sökandet utan åka till hemmet.	Personal		
Leta på särskilt utsatta och farliga platser i närområdet	Personal		
Rektor har sedan ansvar för kontakt med polis och ev. media			

5.6 BARN BLIR INTE HÄMTAT

Åtgärd	Vem	När	Hur
Kontakta den vårdnadshavare som ska hämta barnet	Personalen	Senast inom 30 min efter avtalad tid	
Kontakta den andra vårdnadshavaren och därefter annan anhörig om det behövs	Personalen		
Kontakta rektor/skolledning	Personalen	Vid behov, ex vid stängning	
Om rektor/skolledning inte är anträffbar – ring socialtjänsten	Personalen		
Lämna inte enheten med barnet utan socialtjänstens medgivande.	Personalen		
Vid omhändertagande, bör en personal följa med barnet	Personalen		

5.7 NÄR FÅR ETT BARN INTE LÄMNAS UT

Åtgärd	Vem	När	Hur
Om någon som inte är godkänd av vårdnadshavaren vill hämta barnet – ring vårdnadshavaren för bekräftelse	Personalen	Innan utlämnande	
Om det anses att vårdnadshavaren inte kan ta hand om sitt barn eller om det märks tydligt att vårdnadshavaren är påverkad – ring den andre vårdnadshavaren. Tala om för vårdnadshavaren att vi inte får lämna ut barnet. Om möjligt var två personal vid samtal med den påverkade. Om det inte finns någon anhörig att ringa till – ring rektor/skolledning eller socialtjänsten	Personalen	Innan utlämnande	
Vid hot om fysiskt våld kontakta polis på 112			

5.8 HÄMNING AV BARN VID VÅRDNADSTVISTER

Åtgärd	Vem	När	Hur
Det händer ibland att barn inte har tillåtelse att hämtas av den ena vårdnadshavaren. Detta ska vara baserat på domstolsbeslut			<ul style="list-style-type: none"> • Förklara för den berörde varför vi inte får lämna ut barnet. • Försök att i samtal förhindra att vårdnadshavaren tar med sig barnet. Vi får aldrig hålla fast ett barn om vårdnadshavaren vägrar lyssna på oss. • Om det finns ett domstolsbeslut på att vi inte får lämna ut barnet är vi skyldiga att göra en polisanmälan. • Kontakta den andra vårdnadshavaren som inte vill att barnet ska lämnas ut. • Kontakta rektor
Vid hot om fysiskt våld kontakta polis på 112			

6. UTBILDNINGSMATERIAL KRISFÖRLOPP, FÖRBEREDELSE OCH UPPFÖLJNING

6.1 KRISENS FÖRLOPP

Reaktionssättet vid kriser följer ett visst förlopp, oavsett vad som utlöst dem. I mötet med människor i kris är det viktigt att ha kunskap om de olika faserna.

6.1.1 Chockfasen

Denna fas varar från ett kort ögonblick till några dygn. Människan kan ännu inte riktigt fatta vad som inträffat. Reaktionerna kan vara allt från ett yttre uppvisat lugn till förvirring och hysteriska reaktioner.

6.1.2 Reaktionsfasen

Den pågår oftast någon eller några månader. Chockfasen och reaktionsfasen brukar tillsammans kallas den akuta krisen. Den drabbade har nu uppfattat vad som hänt.

Nu kommer sorgereaktionen. De vanligaste reaktionerna hos barn är följande:

- Ängest
- Starka minnen
- Sömnrubbingar
- Ledsenhet, längtan och saknad
- Vrede och beteende som kräver uppmärksamhet
- Skuld, självföreläelser och skam
- Skolsvårigheter
- Kroppsliga smärtor

Att i denna fas förneka verkligheten är vanligt. När inre och yttre påfrestningar blir

så svåra för en människa att hennes erfarenheter och förmåga att hantera situationen inte räcker till, tar det som kallas försvarsmekanismer vid. Försvarsmekanismerna tjänar till att lindra upplevelsen av att mitt jag är i stor fara. De hjälper oss att stegvis ta till oss den smärt samma verkligheten i den takt som är möjligt för mig.

6.1.3 Bearbetningsfasen

Den pågår från någon eller några månader efter det akuta skedet till kanske ett halvår eller ett år senare. Nu börjar man på nytt vända sig utåt och blicka framåt. Man har accepterat det inträffade och börjar se nya möjligheter i sitt liv. De psykiska försvarerna börjar släppa, och nya vägar kan väljas utifrån den erfarenhet händelsen givit. Förmår en människa inte själv av olika anledningar att bearbeta krisen och gå vidare måste hon/han ha sakkunnig hjälp.

6.1.4 Nyorienteringsfasen

Denna fas har ingen avslutning. Det som försatte människan i kris har bearbetats och finns inom henne som en smärtsam erfarenhet, men den hindrar henne inte längre från att nyorientera sig och se möjligheter i det fortsatta livet. Fortfarande kan det gamla ibland känslomässigt upplevas som korta perioder av smärta.

6.2 BARNS FÖRSTÅELSE OM DÖDEN I OLIKA ÅLDRAR

Barns förståelse av döden utvecklas parallellt med barnens tankemässiga mognad.

Barn under fem år uppfattar inte döden som något stadigvarande eller att den kan drabba alla. Döden går att ta tillbaka. I förskoleåldern har barn ett cirkulärt tidsbegrepp. Det gäller även döden: Vi lever, sedan dör vi och så lever vi igen. Det visar sig i deras frågor:

- Kan vi inte hjälpa pappa att komma upp ur graven?
- När kommer mormor tillbaka?
- Vem ger bebisen mat i himlen?
- Kan vi inte ta med saft till mamma i graven?
- Kan pojkbarn också dö?

Att barn inte förstår dödens innebörd på längre sikt kan göra, att barnen inte uppvisar några starka reaktioner när de första gången får höra vad som hänt. De kan omedelbart efter ett besked om dödsfall fråga om de får gå ut och leka. Även om dödsbegreppet inte är fullt utvecklat, är det utan tvivel så att barnen kan reagera starkt på dödsfall i den åldern.

Barnens begrepp är i denna ålder mycket konkreta och det är därför bra om man kan undvika abstrakta förklaringar eller förskönande omskrivningar som barnet kan ta mycket bokstavligt. Använder man omskrivningar som att den döde sover eller åkt i väg på en lång resa kan det leda till att barnet blir rädd när vårdnadshavaren sover middag, för att gå och lägga sig på kvällen eller reagerar starkt när någon skall resa bort.

De yngsta barnen kan genom sin för-logiska tankegång ha en felaktig uppfattning om vad som orsakat dödsfallet. "Om du inte åkt till sjukhuset så skulle inte bebisen behövt dö." Barn är också präglade av ett "magiskt tänkande" där de uppfattar sig själva stå i centrum för det mesta som händer. Ett sådant tänkesätt kan göra att barnet tror att det kan vara orsaken till ett dödsfall.

I åldrarna fem till tio år utvecklar barn gradvis en förståelse av att döden är oåterkallelig. Vid sju år får barnen en bättre förståelse av att döden är oundviklig och universell. Liksom de yngre barnen är de fortfarande konkreta i sina tankar och de behöver konkreta uttryck (ritualer, bilder, gravstenar osv) som stöd i sitt sorgearbete. Deras förståelse av orsakerna är också konkreta. De kan förstå att döden är ett resultat av både yttre händelser, som olyckor och inre processer, som sjukdom. Barnet tänker allt mindre på sig själv som världens centrum och de blir bättre på att se saker i andras perspektiv. De får därför lättare att förstå vänner som mister anhörig, att visa medkänsla och empati.

Efterhand som barnen blir större, förstår de mer av orsak och verkan bakom händelser och de kan bli mycket upptagna av rättvisan i det som sker - att det händer "onda" saker med "goda" människor.

I den tidiga skolåldern verkar det ske en förändring i barnens villighet att visa känslor. Framför allt är det pojkar som börjar undertrycka sina känslor. Det är många föräldrar som upplever att deras barn stänger inne sin sorg och inte vill prata om det som hänt.

Från och med tioårsåldern blir barnens föreställningar om döden mer abstrakta och de kan förstå de mera långtgående konsekvenserna av ett dödsfall. Man tänker ännu mer på rättvisa och orättvisa, ödet och det övernaturliga. Tillsammans med de förändringar som sker på det biologiska, psykologiska och sociala området, kan ett dödsfall leda till mycket starka reaktioner från ungdomarnas sida. Man uppfattar döden som oundviklig och universell och det innebär att den är personlig, vilket kan medföra att man försöker undvika tanken på den.

Under ungdomsåren utvecklas förmågan att resonera hypotetiskt, barnen kan därför ta ställning till flera olika aspekter av en händelse. De kan lättare dra paralleller och de kan mer kritiskt se att det saknas information i det de får höra om en händelse.

6.3 FÖRBEREDELSE

6.3.1 Förskolans/skolans förberedelser

- Tema för studiedagar eller personalkonferenser om hur man handskas med dödsfall i förskolan/skolan och i barngrupp/klassen
- En grupp av personal fördjupar sina kunskaper och fungerar som resurspersoner i en krisgrupp
- Området ska ha böcker som kan användas som fördjupningslitteratur
- Dokument med den lokala krisgruppens deltagare och telefonnummer ska finnas
- Ta fram dokument och rutiner för t ex utflykter och studieresor

6.4 PERSONAL SOM RESURS

Personal har stor betydelse för att tillgodose barnens behov när olyckor, sjukdom eller dödsfall drabbar enskilda barn eller hela grupper. Personal känner till kultur och klimat i de enskilda barngrupperna och klasserna. Dessutom känner personalen varje enskilt barn och deras personlighet.

Pedagogisk personal är experter på att förmedla kunskap till barn och de vet hur de engagerar barn och vilka uttrycksformer de kan använda sig av i samband med olyckor och dödsfall.

6.5 HUR DU BERÄTTAR OM ETT DÖDSFALL

Polisen har ansvar att underrätta anhöriga när någon omkommit i en olycka. De kan delegera detta till andra, vanligtvis en präst. Det kan dock uppstå situationer där det blir personalens uppgift att underrätta barn/elever om dödsfall.

Det ska ske efter följande riktlinjer:

1. Den som berättar ska vara någon som barnet/eleven känner tillit för och har en bra relation till.
2. Du ska skaffa dig ordentlig information från polis och andra myndigheter innan du berättar något för att ha möjlighet att svara på frågor om, när och hur det hela inträffade.
3. Välj en lämplig plats där ni är ostörda.
4. Berätta direkt och öppet, men med en viss mental förberedelse.
5. Du ska ha tid att vara med barnet/eleven en stund efter det man berättat, så att de reaktioner som kommer kan få sitt utlopp.
6. Ta inte till fraser som "det kommer nog att ordna sig" eller "tiden läker alla sår".
7. Låt inte eleven vara ensam. Trösta gärna på ett sätt som faller sig naturligt. Kroppskontakt kan ha lugnande effekt, men man ska respektera om barnet inte vill ha en sådan närhet.
8. Om det finns behov ska du ha möjlighet att följa barnet/eleven hem eller till den plats där familjen är.
9. I samråd med barnet/eleven bör de andra barnen så snart som möjligt informeras om vad som hänt.

6.5.1 Samtal i barngrupp eller klassrum

När ni ska prata om ett dödsfall i förskolan/klassrummet, är det bra att följa den mall som, för samtal i samband med svåra händelser, har visat sig fungera bra. Mallen kan även användas vid andra händelser som gjort starkt intryck på en barngrupp/klass. Det är bra att vara två vuxna, gärna någon från krisgruppen eller resursgruppen, tillsammans med klassläraren/läraren.

Steg 1 - Inledning

Läraren eller någon av förskolepersonalen redogör för vad som ska hända de närmaste timmarna och varför det sker. Betona att det kommer många reaktioner och intryck när någon dör och att det är viktigt att prata om det. Berätta att det är vanligt att man får tankar och känslor som kan göra oss ledsna, rädda och arga. Förklara att ni ska prata med varandra för att försöka förstå vad som hänt och för att klara ut missförstånd.

Det är viktigt att klargöra regler för samtal i gruppen innan ni börjar.

- Ingen berättar utanför gruppen vad kamraterna har tänkt, känt och upplevt.
- Ingen får kritisera någon för vad de sagt eller reagerat på.
- Det är tillåtet att gråta eller bli arg.
- Alla pratar för sig själv, inte någon annan.
- Ingen måste säga något högt, bortsett från att man måste berätta om hur man fick veta vad som hänt.

Steg 2 - Fakta

Eleverna/Barnen får berätta hur, vad, av vem och när de fick reda på vad som hänt. Detta skapar en helhet av händelsen och ger tillfälle att rätta till missförstånd. Man får klart för sig om något barn drabbats mer än andra. Den vuxne förmedlar sin information. Behovet av konkret information är mycket stor hos barn.

Steg 3 - Tankar och reaktioner

Frågar man vilka tankar barnet hade då de fick höra talas om det inträffade får man ofta automatiskt en berättelse om barnens reaktioner och intryck. Frågan "Vad var värst för dig"? ger som resultat att barnen berättat sina reaktioner och intryck, samtidigt som det visar att man förstår vad som är viktigt för barnen. När barn bevittnat dödsfall eller en olycka är det särskilt viktigt att de i detalj får sätta ord på sina tankar. Det gäller alla sinnesintryck; syn, hörsel, lukt, känsel. Ta reda på hur barnen reagerade kroppsligt; skakningar, kväljningar, andnöd osv. När barnen sätter ord på sina intryck kan den vuxne fråga "Är det någon annan som reagerat på samma sätt?" Det är viktigt att i reaktionsfasen ta upp olika reaktioner och tankar som uppstått när de fått reda på att någon dött eller i samband med olycka. Alltså direkta reaktioner, men det är lika viktigt att tala om upplevelserna senare samma dag, hur natten har varit, hur det är just nu. Här kan känslor av sorg – saknad - hjälplöshet -ångest tas upp och sättas ord på.

I förskolan och de första årskurserna kan man använda teckningar. "Nu delar jag ut papper till er allihop som ni kan använda för att beskriva tankar och känslor ni har. Var och en bestämmer själv vad ni ritar." Teckningarna kan återspegla vrede och fruktan men också visa på en önskvärd, som helt saknar samband med det som hänt.

Äldre elever kan fullborda meningar som:

- Det första jag tänkte på när jag fick höra vad som hänt var.....
- Det värsta med det som hänt är att.....
- Det intryck som är starkast är .....
- Det som gör mig mest ledsen är.....

Man kan också låta eleverna tänka, säga eller skriva det de aldrig fick sagt till sin döde kamrat. Tanke - och reaktionsfasen tar längst tid och det kan komma starka känsloreaktioner. Det är viktigt att de vuxna mobiliserar omsorg och stöd mellan barnen. Genom att be den som sitter bredvid att lägga armen om den som berättar eller fråga vad de andra upplever när någon gråter, skapas gemenskap och sammanhållning.

Steg 4 - Informationsfasen

Under informationsfasen samlar den vuxne (förskolepersonal/lärare) upp de trådar som eleverna kommit med och visar på de likheterna i tankar och reaktioner samt betonar det normala i detta. Dessutom bör den vuxne informera om hur man brukar reagera efter sådana händelser, förbereda på reaktioner som kan uppstå efter en tid.

Den vuxne kan ge barnen råd, som till exempel:

- Prata med föräldrar och vänner om det som hänt

- Besök kyrkogården
- Skaffa mer information om händelsen
- Gör något tillsammans för de efterlevande

Steg 5 - Avslutningsfasen

I denna fas sammanfattar man vad som tagits upp och planerar vad som ska hända efteråt, till exempel begravningen eller fler samtal. Till sist frågar man om det finns några oklarheter och vad barnen tyckte om samtalet/samlingen.

6.6 UPPFÖLJNING

6.6.1 Under de närmast följande dagarna

1. Inled påföljande dag med en utvärdering av den föregående och gå igenom planerna för dagen
2. Anordna klassrumssamtal/barngruppsamtal för att gå igenom det inträffade
3. Anordna gruppsammanskomster för särskilt starkt berörda barn
4. Vid olycksfall utan dödlig utgång: låt klassen besöka sjukhuset
5. Håll ett personalmöte vid dagens slut;
  - förmedla aktuell information och redogör för den vidare planeringen
  - hjälp lärarna att uttrycka sina egna tankar och reaktioner
  - informera om möjligheter att följa upp det som hänt
6. Kontakta familjen för att uttrycka skolans medkänsla och erbjuda stöd:
  - Rektor eller nyckelperson besöker familjen
7. Genomför ritualer i klassrummet eller med hela skolan samlad
8. Hjälpt syskon och nära vänner att återgå till normala rutiner
9. Låt lärare besöka eventuella syskon i hemmet;
  - planera återkomsten till förskola/skolan och diskutera sådant som barnen oroar sig särskilt för
  - diskutera kontakten mellan barngrupp/förskola - klass/skola och föräldrarna
  - vid olycksfall utan dödlig utgång: Planera elevens återkomst till skolan, diskutera hur kontakten mellan barn/elev - förskola/skola kan upprätthållas under sjukhusvistelse och konvalescenstid.
10. Låt eleverna delta i jordfästningen med lärare och/eller föräldrar
11. I de fall där syskonen eller nära vänner får problem i skolan: Överväg att reducera skolarbetets omfattning och erbjud barnen extra hjälp.
12. Se till att lärarna inhämtar sådan information som säkrar att elever med särskilda behov får den hjälp de behöver (t ex den döda elevens nära vänner, barn som tidigare upplevt

traumatiska förluster, barn med speciellt känslig personlighet, barn som känner ansvar för det inträffade samt barn som uppvisar påfallande starka reaktioner).

13. Låt klassen skriva brev eller rita teckningar till den döda elevens syskon eller föräldrar.
14. För särskilt drabbade elever bör kraven på ämnesprestationer anpassas till deras nedsatta koncentrationsförmåga.

6.6.2 Organisatoriska synpunkter

- Kontakta familjen eller berörd präst för att resonera om hur skolan bör förhålla sig vid jordfästningen
- Planera hur skola/lärare kan hjälpa eleverna att förbereda sig för att eventuellt se den döde
- Informera om ritualer i samband med jordfästningen
- Håll information tillgänglig för andra berörda skolor i grannskapet (t ex skolor där syskon går; skolor dit eleverna ska gå vidare)
- Klassföreståndaren/Personal upprätthåller kontakten med familjen för att stötta den
- Låt skolbänken och andra föremål som påminner om den döde bli kvar i klassrummet/Förskolan till årets slut
- Låt kamraterna besöka graven
- Långtidsuppföljning:
- Bedöm om något av barnen/eleverna är i behov av långsiktig hjälp.
- Markera speciella märkesdagar som det döda barnets/elevens födelsedag och årsdag för dödsfallet. Se till att vederbörandes namn blir nämnt vid varje högtidsdag under det första året efter hans eller hennes död (jul, påsk, skolavslutning etc.).
- Låt kamraterna hjälpa till med att bära ut den döda elevens skolbänk ur klassrummet.

6.6.3 Markering i förskolan eller skolan

När döden drabbar barn/elever och personal/lärare ska det markeras på något sätt i förskolan eller skolan. En minnestund där barn/elever och personal samlas, är ett sätt. Innehållet i denna bör utformas av personalgruppen eller skolledningen tillsammans med klassföreståndare/mentor.

Förslagsvis kan minnestunden innehålla:

- Minnesord från rektor
- Några ord från klassföreståndare/personal
- En passande dikt eller saga kan läsas
- Prästen kan medverka och säga några ord
- Sång och/eller ett musikstycke

- Om man får besked om dödsfall under skoltid kan eleverna tillsammans sänka flaggan på halv stång.

Efter minnesstunden går barngrupperna/klasserna till sitt och personal/lärare ger tid att prata vidare. (se barngrupps-/klassrumssamtal). Beroende på vilken händelse det gäller, bör hela förskolan/skolan eller bara de berörda förskolegrupperna/klasserna få möjlighet att delta i begravningen.

